

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Η πρώτη συνάντηση της Λαογραφίας με τη λογοτεχνία έγινε με αφορμή την ανακάλυψη της γλώσσας του λαού, της δημοτικής γλώσσας, μέσα από τις λαογραφικές μελέτες του Νικολάου Πολίτη που ξεκίνησαν βέβαια από τη συστράτευση με σκοπό να αντικρουστεί η θεωρία του Φαλλμεράγερ (1830)¹. Η λαϊκή γλώσσα, που καθιερωνόταν και ανανεωνόταν με τη στροφή της λογοτεχνίας προς αυτή, περιέγραφε και εξέφραζε ένα πολιτισμό στενά δεμένο με τις πηγές του αγροτικού χώρου. Αυτός ο λαϊκός πολιτισμός κι αυτή η γλώσσα αποτελούσαν και το αντικείμενο μελέτης της νέας επιστήμης, της Λαογραφίας. Ο ίδιος ο Παλαμάς αναγνωρίζει τη συμβολή του έργου του Ν. Πολίτη στη διαμόρφωση της νέας λογοτεχνίας. Στην «Ποιητική» του, αναφερόμενος στη στροφή αυτή της νεοελληνικής ποίησης, σημειώνει: «Το τραγούδι μου αγάλια – αγάλια πλουτίζει με νέους παράγοντες την παράδοση, την απλώνει, τη σκάφτει, τη μορφώνει, την αλλάζει».² Γίνεται φανερό πως η λαογραφία υπηρέτούσε και τη λογοτεχνία του παρόντος.

Κι αν ο Ν. Πολίτης υπήρξε ο διαμεσολαβητής ανάμεσα στη λαϊκή παράδοση και στη λογοτεχνία, σφιχτότεροι παρουσιάζονται οι δεσμοί ανάμεσα τους, στην περίοδο της ακμής του ηθογραφικού ελληνικού διηγήματος (γενιά του 1880). Με το όλο έργο των ποιητών και πεζογράφων από το οποίο η λαϊκή φιλολογία και η καθημερινή ζωή δεν έλειψε από τα θέματα και τους υπαινιγμούς τους, η Λαογραφία διεύρυνε τα ενδιαφέροντα της - από αγροτική, σε αστική, σε κοινωνική, κοινωνιολογική - και μπόρεσε να ανερευνήσει και να αξιοποιήσει στοιχεία της

1. Βλ. Μ. Γ. Μερακλής, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», Φιλολογικά, 2, 1979 – 1980, σελ. 3, και στα Πρακτικά Ημερίδας Λαογραφικού Περιεχομένου, Αιτωλική Πολιτιστική Εταιρεία, 26 Ιανουαρίου 2008, Τρικούπειο Πολιτιστικό Κέντρο, Μεσολόγγι, Αθήνα 2008, σελ. 13 – 22.

2. Βλ. Μ. Γ. Μερακλής, «Ο ρόλος του Ν. Πολίτη στην Ιστορική Συνάντηση Λαογραφίας και Λογοτεχνίας», Λαογραφία, τόμ. ΛΘ' (39), 1998 – 2003, Αθήνα 2003, σελ. 20.

παράδοσης, που τα έκαναν μάλιστα γνωστά οι λογοτέχνες ορισμένες φορές πριν από τους λαογράφους.³

Έτσι, μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, οι λαογράφοι προσεγγίζουν και ανευρευνούν όχι μόνο με φιλολογικές, κοινωνικοιστορικές, αλλά και ανθρωπολογικές αξιώσεις «και χρέος» προς τη λαϊκή γλώσσα τον ευρύτερο χώρο της νεοελληνικής ποίησης και πεζογραφίας. Επιπλέον, επισημαίνουν, περισυλλέγουν, αποδελτιώνουν και προβάλλουν ό, τι λαογραφικό υλικό προσφέρεται είτε ως βίωμα, είτε ως έμπνευση, είτε ως υπαινιγμός αλλά και μελετούν τις πηγές ανεύρεσης του, επιρροής ή δανεισμού του και μαζί, τους (λογο)τεχνικούς τρόπους της παρουσιάσής τους⁴ και την έκφραση του παραδοσιακού στοιχείου στο λογοτεχνικό έργο. Έτσι αναδεικνύουν τις όμοιες δομικές και ψυχτροπικές συνισταμένες ανάμεσα στο λαϊκό και έντεχνο λόγο,⁵ καθώς και τις επιδράσεις του λαϊκού ύφους και της λαϊκής αισθητικής στη διαμόρφωση του ύφους και της αισθητικής του έντεχνου δημιουργού. Στις μέρες μας η λαογραφική έρευνα προχωρεί και παραπέρα και αναζητεί τον τρόπο που χρησιμοποιεί, προβάλλει και μεταπλάθει το παραδοσιακό υλικό ο λογοτέχνης. Γενικότερα αξιολογεί πώς λειτουργούν τα στοιχεία της λαϊκής παράδοσης στην οργάνωση και εξέλιξη ενός λογοτεχνικού έργου⁶ και ειδικά, διερευνά, αν πρόκειται για ποιητικό έργο, πώς τα στοιχεία αυτά διαμορφώνουν, διευκολύνουν, επηρεάζουν και μπολιάζουν την ποιητική του έντεχνου δημιουργού ανοίγοντας το δρόμο μιας «ενασχόλησης με τη λαογραφία, αμεσότερα ποιητικής»⁷. Μια τέτοια προσέγγιση που επιχειρήσαμε στο ποιητικό έργο του

3. Βλ. Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1976, σελ. 287.

4. Βλ. Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, ό.π. σελ. 289. Τις απόψεις αυτές επιβεβαιώνει και ο αποκαλυπτικός λόγος ενός σύγχρονου συγγραφέα, του Σωτήρη Δημητρίου, Θεσπρωτία 1955 -): «Χρησιμοποιώ το γλωσσικό ιδίωμα της Ηπείρου στα κείμενά μου από πρωτογενή θέληση». Βλ. BHMagazino, τεύχος 436, σ. 60, 22-2-2009.

5. Βλ. σχετικά, Μανώλης Σέρρης, *Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία*. Η περίπτωση του «Γερνάω επιτυχώς», του Γ. Σκαμπαρδώνη. Συμβολή στις σχέσεις της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία και την Ιστορία, στο Σεμινάριο 29, Χριστίνα Βέικου (επιμ.), *Λαογραφία και Ιστορία, Ελληνικά Γράμματα Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων*, Αθήνα 2003, σελ. 132.

6. Βλ. Επ. Μπαλούμης, *Η λειτουργία του λαογραφικού στοιχείου στο έργο του Κακαβίτσα*. Διδακτορική Διατριβή, Εκπαιδευτήρια Κωστέα - Γείτονα, Αθήνα 1984. Ελ. Ανδρεάδης - Α. Αποστολίδου, *Ανθρωπολογία και λογοτεχνία*. Το παράδειγμα της φόνισσας του Παπαδιαμάντη, *Εθνολογία* 6-7 (2000), σελ. 443 κ.ε. Μ. Γ. Μερακλής, «Λαογραφία και φιλολογία. Η συμβολή της πρώτης στις λογοτεχνικές αναλύσεις της δεύτερης. Το παράδειγμα του Σολωμού», στο βιβλίο του Παιδαγωγικά της Λαογραφίας, εκδόσεις Ιωλκός 2001, σελ. 180-194.

7. Μ. Γ. Μερακλής στο πρόλογο του βιβλίου: Γεώργιος Ι. Θανόπουλος, *Ο Νίκος Γκάτσος και η ελληνική λαϊκή παράδοση. Ερμηνευτική μελέτη*. Αθήνα 2009, σ. 13. Βλ. ενδεικτικά και Χρήστος Αντωνίου, *Ο κόσμος της Γοργόνας. Θέματα και μορφές της λαϊκής παρά-*

Ν. Γκάτσου, τελευταίου υπερρεαλιστή της πρώτης γενιάς, αποκάλυψε τη δυναμική ανάπτυξη του υλικού της λαϊκής παράδοσης από τον ποιητή και το πώς εντάσσει τα υπερρεαλιστικά στοιχεία και την αυτόματη γραφή σ' αυτό το υλικό, διαφοροποιούμενος έτσι από το γαλλικό σουρεαλισμό

(υπερρεαλισμό) της εποχής εκείνης, δίνοντας απάντηση και στο πώς εγκολλώνεται η νέα τεχνοτροπία στην ελληνική πραγματικότητα, σηματοδοτώντας έτσι τη συνάντηση της παράδοσης με τη νεωτερικότητα. Δεν είναι τυχαίο που ήδη η Λογοτεχνία περιλαμβάνει στα κεφάλαιά της βιοματικές περιγραφές λαογραφικών φαινομένων και γεγονότων της καθημερινής ζωής⁸, αλλά και προσωπικές περιγραφές λαογράφων αναγνωρίζοντας έτσι και την αισθητική αξία των λαογραφικών κειμένων.⁹

Υπάρχει όμως και μια άλλη σχέση, βαθύτερη ακόμη, ανάμεσα στη λαογραφία και τη λογοτεχνία και τη φιλολογία γενικότερα.

Η λαογραφία επιδιώκοντας την καθολική (ολιστική) προσέγγιση των φαινομένων του λαϊκού πολιτισμού και των τρόπων με τους οποίους ο πολιτισμός εγγράφεται στο κοινωνικό γίγνεσθαι συγχρονικά και διαχρονικά, ουσιαστικά κάνει ό, τι και η λογοτεχνία, στα έργα της οποίας αποτυπώνονται όψεις της ανθρωπίνης ζωής «είτε στην καθημερινή πρακτική είτε στην επίσημη».¹⁰ Στις βασικές επιδιώξεις του λαογράφου εντάσσεται και η παρακολούθηση και μελέτη θεμάτων της καθημερινότητας και της ζωής εν γένει που εγγράφονται στη σφαίρα του λαϊκού πολιτισμού αλλά και η λογοτεχνική μετάπλαση τους.¹¹ Ενώ οι ποιήλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού καταγράφονται στις λαογραφικές πηγές και λαϊκές μαρτυρίες με τον αυθεντικό λαϊκό λόγο, στα έντεχνα λογοτεχνικά κείμενα αναπαρίστανται, αναπλάθονται και καθρεπτίζονται αποσπασματικά όψεις της κοινωνικής ζωής και αποτυπώνονται συμπυκνωμένα η λαϊκή νοοτροπία και συ-

δοσης στο έργο του Σεφέρη. Ερμηνευτική προσέγγιση, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1981- Μ. Βαρβούνης, «Λόγια ποίηση και δημοτικές πηγές έμπνευσης: η περίπτωση της Αίλης Πατριού», στο βιβλίο του, Μικρά Λαογραφικά, Παπαζήσης, Αθήνα 2000, σ. 340-347.

8. Βλ. Μανώλης Σέρρης, Από τη Λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία..., ό.π., σ. 128 κ.εξ. και Thompson P., *The Voice of the past. Oral History*, Oxford : Oxford University Press, Μ. Μερκελής, «Αυτοβιογραφίες Ηπειρωτών χωρικών χωρικών», στο βιβλίο του: Έντεχνος λαϊκός λόγος. Κείμενα και κριτική Νεοελληνικού λόγου, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σ. 250-251 του ίδιου «Λαογραφία και λογοτεχνία», Φιλολογικά, 2 (1979-1980), 8 κ. εξ., Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, «Αυτοβιογραφία και Λαογραφία. Κείμενα από το Μικρασιατικό χώρο στο βιβλίο του: Νεωτερική ελληνική Λαογραφία. Συναγωγή Μελετών», Καρδαμίτσα, Αθήνα 2008², σ. 261 και εξής, και Ρέα Κακάμπουρα, *Αφηγήσεις Ζωής. Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, Ατραπός, Αθήνα 2008.

9. Βλ. Μ. Μερκελής, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», ό.π., σ. 9 και εξής.

10. Μ. Μερκελής, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», ό.π., σ. 4.

11. Ό.π., σ. 4

μπεριφορά γιατί υπόκεινται στην υποκειμενική και προσωπική αξιολόγηση και επιλογή, όπως είναι άλλωστε και οι επιλογές μνήμης.¹² Αυτό επιβεβαιώνει την άποψη του καθηγητή Μ. Μερακλή: «Η διαφορά βρίσκεται, συχνά, στις αναλογίες. Η λαογραφία δεν μπορεί παρά να τα λέει όλα. Η λογοτεχνία κάνει επιλογές, διαλέγει.... Η λαογραφία, κατά κάποιο τρόπο φωτογραφίζει απόψεις ζωής και η λογοτεχνία φιλοτεχνεί τις λήψεις αυτές σε ζωγραφικούς πίνακες. Κι αν λάβουμε υπόψη, ότι η φωτογραφία λογαριάζεται πια, καθεαυτή, ως ένα από τα καλλιτεχνικά εκφραστικά μέσα, επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου η στενή συγγένεια λαογραφίας και λογοτεχνίας γίνεται ταύτιση. Έτσι, εξηγείται, γιατί οι λαογράφοι ενδιαφέρονται πάρα πολύ για την αποδελτίωση υλικού αποθησαυρισμένου στα έργα των λογοτεχνών – και όχι μόνο των παλαιών ηθογράφων. Γιατί και η λογοτεχνία και η λαογραφία εξελίχθηκαν μέσα στο χρόνο, και μάλιστα εξελίχθηκαν σε δρόμους παράλληλους, κρατώντας πάντα αμετάκλητη την εγγύτητα των θέσεων τους, η μια από την άλλη. Η πρώτη έγινε, από αποκλειστική επιστήμη μελέτης του αγροτικού βίου που ήταν, πολύ περιεκτικότερη, ώστε να ενδιαφέρεται για όλα τα στρώματα και τις κατηγορίες του πληθυσμού. Και η δεύτερη ολοένα πιο πολύ απομακρύνθηκε από τα αποκλειστικά πλαίσια της χωριάτικης ηθογραφίας».¹³ Για παράδειγμα έχει επισημανθεί πως τελευταία επικρατεί μια ενδιαφέρουσα τάση στη νεοελληνική λογοτεχνία.¹⁴ Μέσα από αφηγηματικές αυτοβιογραφίες γυναικών παρουσιάζονται σε λογοτεχνικά έργα όψεις της νεοελληνικής κοινωνίας.¹⁵ Γίνεται μάλιστα αποδεκτό πως η προσωπική ζωή των αυτοβιογραφούμενων ατόμων «συνεκφέρεται τόσο συστηματικά με την ανώνυμη συλλογική ζωή, ώστε πολλές φορές έχουμε την αίσθηση (...) ότι μαζί με την πρώτη αυτοβιογραφείται και η δεύτερη».¹⁶

Προσέγγιση της λαογραφίας με τη λογοτεχνία και τη φιλολογία γενικότερα επέφερε και ο κατακερματισμός της ειδικεύσης. Η υπερεξειδίκευση επέβαλε τη συνεργασία (το Team Work) των επιστημών. Η σύγχρονη Λαογραφία επανεξετάζει και επαναπροσδιορίζει το ρόλο της λαϊκής παράδοσης στη σύνθεση, την ερμηνεία, την υποδοχή και τη λειτουργία ενός λογοτεχνικού έργου μέσα στην αν-

12. Βλ. Μ. Σέργης «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία»... ό.π., σ. 134 και Ελεονόρα Σκουτέρη – Διδασκάλου, «Θρία και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης: από τις πολιτισμικές αναβιώσεις στην πολιτισμική επιβίωση», στον τόμο *Λαϊκά δρώμενα*. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφάνσεις, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994, Αθήνα 1996, σ. 133 κ. εξής, υποσημείωση 4.

13. Βλ. Μ. Μερακλή, «Λαογραφία και λογοτεχνία», ό.π., σ. 5.

14. Βλ. Μ. Μερακλή, «Λαογραφία και λογοτεχνία», ό.π., σ. 5

15. Βλ. Μ. Σέργης, «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία», ό.π., σ. 128.

16. Βλ. Γρ. Πασχάλιδη, Η ποιητική της αυτοβιογραφίας, εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα 1993, σ. 138 και Μ. Σέργης, «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία...», ό.π., σ. 131.

θρώπινη κοινότητα.¹⁷ Δε στέκει, όπως ήδη τονίσαμε, στη συλλογή και αποδελτίωση αλλά προχωρεί και στο πως λειτουργούν στοιχεία της λαϊκής παράδοσης στην οργάνωση και εξέλιξη ενός έντεχνου λογοτεχνικού δημιουργήματος. Ακόμη, ανιχνεύει δομώντας τεχνικές ομοιότητες, αισθητικές επιδράσεις της λαϊκής στην έντεχνη λογοτεχνία, το πώς αναπλάθεται το λαογραφικό υλικό σε λογοτεχνικό, πως επιδρά το λαϊκό ύφος στο έργο των «έντεχνων» λογοτεχνών και πως μετουσιώνεται εντέλει ο λαϊκός λόγος σε έντεχνη λογοτεχνία.¹⁸

Αλλά και η φιλολογία δεν περιορίζεται πλέον στο λεξιλόγιο ενός λογοτεχνικού έργου αλλά εξετάζει και το πώς και τι επιδιώκει ο συγγραφέας ή ο ποιητής.¹⁹ Με τη διεύρυνση αυτή τη φιλολογική, ο λαογράφος εμβαθύνει στο υλικό που του προσφέρει η λαογραφική παρατήρηση και η επιτόπια έρευνα και ο φιλόλογος διδάσκεται ότι όμοιες αντιστοιχίες με του λογοτεχνικού έργου υπάρχουν και μέσα στο λαϊκό βίο. Παράλληλα, τα λογοτεχνικά έργα – κάτοπτρα της ανθρώπινης ζωής – «μπορεί να παρακινήσουν το λαογράφο να ανιχνεύσει καλύτερα τις συσχετίσεις της πραγματικής ζωής της κοινότητας».²⁰ Επιβεβαιώνεται έτσι, ότι η λογοτεχνική μαρτυρία αποτελεί μια ακόμη λαογραφική παραλλαγή. Το τελευταίο ενισχύεται και από το ότι σήμερα πλέον γίνεται αποδεκτό πως ο χαρακτήρας της λαϊκής παράδοσης δεν είναι μόνο προφορικός αλλά και γραπτός²¹ «Η διχαστική διάκριση μεταξύ προφορικού και γραπτού (έντυπου), μεταξύ επώνυμου και ανώνυμου έργου δεν στέκει πια».²² Τονίζεται, μάλιστα, πως οι ανταλλαγές ανάμεσα στον προφορικό και γραπτό λόγο είναι συνεχείς. Άλλωστε το λαϊκό φαινόμενο – δημιουργήμα συλλογικό – το οποίο παρουσιάζεται ως βί-

17. Βλ. Μ. Μερακλή, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», ό.π., σ. 6-7 και Margaret Alexiou, «Λογοτεχνία και λαϊκή παράδοση», στο τόμο David Holton (επιμ.) μετάφρ. Ναταλία Δελιγιαννάκη, *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, σ. 293.

18. Βλ. Μ. Μερακλή, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», ό.π., σ. 8 και εξής – Του ιδίου, «Λαογραφία και Φιλολογία. Η συμβολή της πρώτης στις λογοτεχνικές αναλύσεις της δεύτερης. Το παράδειγμα του Σολωμού», στο βιβλίο του Παιδαγωγικά της Λαογραφίας, εκδόσεις Ιωλκός, Αθήνα 2001, σ. 180-194 και Μ. Σέργης, «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία», ό.π., σ. 132-133.

19. Βλ. Μ. Μερακλή, «Λαογραφία και Λογοτεχνία», ό.π., σ. 7.

20. Μ. Μερακλή, ό.π., σ. 8-9

21. Μ. Καπλάνογλου, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή. Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των Μικρασιατών Ελλήνων*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ. 28

22. Βλ. Μ. Μερακλή, Έντεχνος και λαϊκός βίος, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σ. 11-12. Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, «Γραπτός και προφορικός λόγος στη λαϊκή παράδοση», Διαβάζω, τεύχος 245, 1990, σ. 23-26. Γενικότερα βλ. Ong Walter, *Προφορικότητα και Εγγράμματοσύνη*, Μετάφρ. Κώστας Χατζηκυριάκου, Επιμέλεια Θεόδωρος Παραδέλλης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997

ωμα στο λογοτεχνικό προσωπικό δημιουργήμα δεν είναι, όπως προείπαμε, παρά μια υποκειμενική ματιά, μια παραλλαγή μαρτυρίας. Αυτό βοηθάει να παρατηρήσουμε πως η πρώτη ύλη – είδος συλλογικής και κοινής γνώσης και ελεύθερης επιλογής και αντιμετώπισης – μεταπλάθεται ελεύθερα σε μορφή τέχνης και ενισχύει τη σχέση της λαογραφίας με τη λογοτεχνία. Έργο των φιλόλογων και ιδιαίτερα των λαογράφων είναι να εντοπίσουν τα μέρη του λογοτεχνικού έργου με επιρροές από την παράδοση, να διερευνήσουν τον τρόπο έκφρασης του παραδοσιακού στοιχείου στο «έντεχνο» δημιουργήμα και μέσω αυτής της διαδικασίας να αντλήσουν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τις νοοτροπίες και τις αντιλήψεις των μελών της κοινότητας.

Επιβεβαιώνεται έτσι, ότι η παράδοση δεν είναι απολίθωμα του παρελθόντος, κάτι στατικό και ακινητοποιημένο αλλά κάτι δυναμικό που διαρκώς μεταπλάθεται και μετασχηματίζεται. Αλλά και ο βαθμός λογοτεχνικής αφομοίωσης στοιχείων της λαϊκής παράδοσης και γενικά ο τρόπος λειτουργίας τους μέσα στα κείμενα των λογοτεχνών ποικίλλει. Για παράδειγμα, ο τρόπος που προσεγγίζει και εκμεταλλεύεται ο Νίκος Γκάτσος – υπερρεαλιστής ποιητής της πρώτης γενιάς – την λαϊκή παράδοση, διαφέρει από του Παλαμά, του Σικελιανού, του Σεφέρη, του Εμπειρικού, του Εγγονόπουλου ή και του Ελύτη παρ' ότι είναι φανερό ότι αποδέχεται την κοινή αντίληψη για τη συμβολή της στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ποιητικής ταυτότητας και περαιτέρω στην ανανέωση της.²³ Να προσθέσουμε και τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης προσέγγισης της ποιητικής του δημοτικού τραγουδιού και της μουσικής του από ποιητές της νεότερης γενιάς. (Ελευθερίου, Μύρης, Γκανάς και άλλοι) που γράφουν στίχους και για μουσικές συνθέσεις.

Παράλληλα, γραπτά λογοτεχνικά κείμενα που μεταδόθηκαν και προφορικά όπως η Ερωφίλη του Χορτάτζη και ο Ερωτόκριτος του Κορνάρου δίδουν την ευκαιρία, εκτός από την απήχηση τους στο λαό, να μελετηθούν οι διαδικασίες με τις οποίες οικειοποιείται και αφομοιώνει η ποιητική προφορική παράδοση ένα γραπτό λογοτεχνικό έργο και να κατανοήσουμε και τους βαθύτερους κανόνες λειτουργίας της.²⁴

23. Γ. Ι. Θανόπουλος, *Ο Νίκος Γκάτσος και η ελληνική λαϊκή παράδοση*. Ερμηνευτική μελέτη, Αθήνα 2009, σ. 22-23.

24. Βλ. Margaret Alexiou, «Λογοτεχνία και λαϊκή παράδοση», ό.π., σ. 336 - Στέφανος Δ. Ημελλος, Παρατηρήσεις επί του δημόδους άσματος και ο Ανδρόνικος και η Ρίγισσα», ΕΕΑΑ II, 1960, 48- Βάλτερ Πούχκερ, «Η Ερωφίλη στην δημόδη παράδοση της Κρήτης. Δραματοουργικές παρατηρήσεις στις Κρητικές παραλογές της τραγωδίας του Χορτάτζη», Αριέδνη 1, 1983, 173-235- Αικ. Πολυμέρου – Καμηλάκη, Θεατρική παράσταση λαϊκής διασκευής της Ερωφίλης στο φανάρι Καρδίτσας», Θεσσαλικά χρόνια 13, 1980, 183-206-Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Ο Αγαστηνίκος της Βοσκοπούλας*, Αθήνα 1990, Καρδαμίτσα και Γ. Ι. Θανόπουλος, «Δημοτικό Τραγούδι και Ερωτόκριτος. Η περίπτωση ενός Απεραθίτικου δημοτικού

Το θετικό ρόλο που παίζει ο λαϊκός πολιτισμός στη λογοτεχνική σύνθεση²⁵ και την απήχηση της λαϊκής λογοτεχνίας στις μάξες, μέσα από την συμπόρευση λαογραφίας και λογοτεχνίας στη σύγχρονη εποχή, επιβεβαιώνει η επιτυχία του μικρού διοπτροφόρου μάγου «Χάρι Πότερ». Εκατομμύρια παιδιά στον κόσμο κατέκλυσαν τις κινηματογραφικές αίθουσες για να για να παρακολουθήσουν το γοητευτικό ταξίδι του «Χάρι Πότερ» στο κόσμο του Χόγκουαρτς²⁶ και ξενύχτησαν έξω από βιβλιοπωλεία για να πάρουν στα χέρια τους ογκώδεις τόμους των 400 σελίδων της Τζέιν Ρόουλιγκ. Τα βιβλία της συγκεκριμένης συγγραφέως, που χαρακτηρίστηκαν ανεπανάληπτο εκδοτικό φαινόμενο και το πρώτο μπέστ – σέλερ της παγκοσμιοποίησης, στηρίζονται κυρίως, σ' ένα σημαντικό είδος της λαϊκής λογοτεχνίας: στο παραμύθι. Δανειζόμενη μορφές, αρχετυπικά σύμβολα της μυθικής σκέψης, σχήματα, ήρωες και στοιχεία από διάφορα άλλα λογοτεχνικά είδη, αλλά και από τον κινηματογράφο και κόμικς, όλα αυτά μεταπλάθοντάς τα και βάζοντας και τη δική της λογοτεχνική σφραγίδα δημιούργησε μια καινούρια ουσιαστικά, παραλλαγή και έτσι έδωσε στα παιδιά όλου του κόσμου τον αξιαγάπητο ηρώα της ανοίγοντας διεξόδους στην φαντασία τους.

Ένα ακόμα παράδειγμα, επιβεβαιώνει στις μέρες μας, τον ουσιαστικό ρόλο του λαϊκού πολιτισμού στη λογοτεχνική σύνθεση και ειδικότερα στα βιβλία φανταστικής λογοτεχνίας για εφήβους. Τα παιδιά που γοητεύτηκαν από το «Χάρι Πότερ» σήμερα είναι πλέον έφηβοι και φαίνεται να τον διαδέχεται στις καρδιές τους, ο νέος ήρωας τους ο έφηβος «Βαμπέρ», του οποίου τον ρομαντικό έρωτα με μια κοινή θνητή αφηγείται η τετραλογία «Το έπος του λυκόφωτος» της συγγραφέως Stephenie Meyer. Οι φανταστικές ιστορίες που εκτυλίσσονται σε συνεχείς κρατούν αμείωτο το ενδιαφέρον του νεανικού κοινού όπως δείχνει η θεαματική αύξηση των πωλήσεών τους σε όλο τον κόσμο και η υποδοχή που έτυχαν οι ταινίες που δημιουργήθηκαν απ' αυτά και άρχισαν να προβάλλονται στις κινηματογραφικές αίθουσες καθηλώνοντας το νεαρόκοσμο. Σημειώνουμε πως τα βιβλία της συγκεκριμένης συγγραφέως διαδίδονται «στόμα με στόμα» ανάμεσα στο εφηβικό κοινό και δεν είναι μόνον αποτέλεσμα marketing. Και της Μέγισ τα βιβλία στηρίζονται στο λαϊκό θρύλο και συγκεκριμένα στο μυθολογικό υπόβαθρο για τους βρικόλακες (τα βαμπέρ). Αντιπροσωπεύουν φαντάσματα που

τραγουδιού», Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα: «Η Νάξος διαμέσου των αιώνων» (Φιλώτι, 3- 6 Σεπτεμβρίου 1992), Αθήνα 1994, σελ. 1005 – 1012.

25. Βλ. Margaret Alexiou, *Λογοτεχνία και λαϊκή παράδοση*, ό.π., σ. 305-334..

26. (Hogwards): «πρόέρχεται μάλλον από μία αρχαία Κέλτικη γιορτή που ονομάζεται «Hogmanay». Η φλόγα και η φωτιά στο Hogmanay συμβολίζει πολλά πράγματα όπως λέει στο αντίστοιχο web site... « Η μεταφορά του φωτός της γνώσης από τον ένα χρόνο στον άλλο, φωτίζει μέσα στον επόμενο αχαιογράφητο αιώνα, βάζοντας πίσω το σκοτεινό παρελθόν, αλλά κουβαλώντας προς τα εμπρός την ιερή φλόγα της ελπίδας και τη διαφώτιση για μια καλύτερη κοινότητα...». Βλ. σχετικά www.esoterica.gr, Το «λεξάρι» του Χάρι Πότερ, 2008.

έχουν επιβληθεί κυρίως μέσα από τον πρωτόγονο φόβο και τις βαθύτερες ανθρώπινες πεποιθήσεις που αφορούν τη διάσταση του θανάτου αλλά και την αρχέγονη ένωση του βρικολάκα (βαμπίρ) με τις ιδιότητες του φιδιού ως συμβόλου γονιμότητας και αντιπροσώπευσης του κακού. Να σημειώσουμε πως, η άνθιση και επικαιροποίηση ιστοριών για βρικολάκες, εγκλωβίζοντας τους νέους σε περιθωιατίους συμβολισμούς που βρίσκονται στον αντίποδα της δημιουργίας, λειτουργούν αντίρροπα στην ζωτική δύναμη της νεότητας για θετική αντιμετώπιση της ζωής. Απ' αυτήν την άποψη, αποτελούν ένδειξη της κοινωνικής και πολιτισμικής κρίσης.²⁷

Η Μέγισερ εκμεταλλευόμενη τη νέα εφηβική mania για έρωτες με νεαρούς βρικολάκες έγραψε νεανικές ιστορίες αγάπης φρεσκάροντας το μυθολογικό υπόστρωμα για τα βαμπίρ, εμπλουτίζοντας και ανανεώνοντας τη φανταστική λογοτεχνία. «Είναι χαρακτηριστικό πως τόσο ο θετικός ήρωας όσο και οι αρνητικοί και εχθρικοί αντίπαλοι του, δεν κινούνται στις διαστάσεις και στα μεγέθη του κανονικού ανθρώπου, αλλά σε υπερανθρώπινες συντεταγμένες, που κλιμακώνουν και εντέλει υπερβαίνουν τις φυσιολογικές και βιολογικές ικανότητες του ανθρώπου. Και ο ήρωας και ο δαίμονας είναι φανταστικά όντα των ανθρώπινων επιθυμιών για περισσότερη δύναμη και ικανότητα».²⁸

Με τη διάδοση, μάλιστα, στις μάζες της λαϊκής λογοτεχνικής παραγωγής και με το διαδίκτυο²⁹ και την αναμενόμενη παγκοσμιοποίηση της λαϊκής λογοτεχνίας και του παραδοσιακού πολιτισμού γενικότερα,³⁰ διαφαίνεται περαιτέρω η

27. Βλ. Alan Dundes «Preface», στο Alan Dundes (επιμέλεια), *The Vampire*, The university of Wisconsin Press, Γουϊνσκονσιν, 1998, σελ. Vii – Ευάγγελος Αυδίκος, «Ο υπερφυσικός κόσμος και το κοινωνικό του ισοδύναμο: Το χρώμα και το νερό στις ιστορίες περί βρικολάκων», *Εθνολογία*, τομ. 11, (2004 – 2005), σελ. 215 – 237 όπου και βιβλιογραφία – Πάρης Σπίνου, «Βαμπίρ εναντίον Χάρι Πότερ», «Επτά», περιοδικό Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας, Νο. 384, 29 – 3 -2009, σελ. 23 και Κ. Καλογερόπουλος, «Το μυθολογικό υπόστρωμα τού βαμπερισμού», <http://www.E-telescope.gr>, 5 – 5 -2009, σελ. 1-5 (όπου και βιβλιογραφία).

28. Βάλτερ Πούγερ, *Θεωρητική Λαογραφία, Έννοιες – Μέθοδοι – Θεματικές*, Αρμός, Αθήνα 2009, σελ. 569.

29. Επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας Βλ. σε ανακοινώσεις του συνεδρίου με τίτλο: Η λογοτεχνία σήμερα. Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 29, 30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

30. Βλ. R. Kaiser, *Literarische Spaziergange in Internet. Bucher und Bibliotheken online*. Frankfurt / Main 1996, σελ. 25 και εξής – S. Vesic, "Cy bers...? Kubel! Folklorist internetis ja internetist", στον τόμο Vaga Vares. Tartu 1996, σ. 122-131 – Μ. Βαρβούνης, «Λαϊκή νεοελληνική αθυροστομία», στο Χριστίνα Βέικου (επιμ.), Σεμινάριο 29, Λαογραφία και Ιστορία, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων – Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 89-90. (όπου και βιβλιογραφία).

σύνδεσή της με την έντεχνη λογοτεχνική δημιουργία, της οποίας βέβαια τα τελευταία χρόνια η έντυπη μορφή αντικαθίσταται από την ηλεκτρονική.³¹

Γίνεται πλέον αποδεκτό πως τα ηλεκτρονικά μέσα θα αποβούν ο κατεξοχήν πολιτισμικός χώρος του μέλλοντος και αυτό θα αποτελέσει το πολιτιστικό επιστέγασμα της μεταμοντέρνας εποχής.³² Από αυτή την άποψη, η δυναμική που αναπτύχθηκε με τη μελέτη των σχέσεων λαογραφίας και λογοτεχνίας έχει συντελέσει και στην ανάδειξη από την έρευνα της συνάντησης της παράδοσης με τη νεωτερικότητα.³³

31. Βλ. σχετικά Ευάγγελος Ανδίκος, «Παγκοσμιοποίηση και λαϊκός πολιτισμός στον 21^ο αιώνα», θητεία τιμητικό αφιέρωμα στον καθηγητή Μ. Γ. Μερακλή, Αθήνα 2002, σ. 111 – 113. και Κ. Djupedal, "Mass Media, esoteric groups and folkloristic", *journal of popular culture*, 26.4 (1993), σ. 69-78.

32. Βλ. Holger Rust, *Wellen des populistischen Zeitgeistes. Essays Zum Medienbetrieb der Postmoderne*, Wien 1996, σελ. 12 και εξής.- Μ. Βαρβούνης, «Λαϊκή νεοελληνική αθυροστομία, ό.π., σ. 89.

33. Βλ. ενδεικτικά Χρ. Αντωνίου, *Ο κόσμος της Γοργόνας. Θέματα και μορφές της λαϊκής παράδοσης στο έργο του Σεφέρη*. Ερμηνευτική προσέγγιση, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1981. και Γ. Ι. Θανόπουλος, *Ο Νίκος Γκάτσος και η ελληνική λαϊκή παράδοση. Ερμηνευτική μελέτη*, Αθήνα 2009.